

УДК 342

DOI <https://doi.org/10.32782/klj/2023.3.22>**Цвіркун Ю. І.,**доктор юридичних наук,
професор кафедри публічного та міжнародного права
Київського національного економічного університету
імені Вадима Гетьмана

РОЛЬ ІНСТИТУТУ ЗРАЗКОВОЇ СПРАВИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЄДНОСТІ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Анотація. У статті здійснено аналіз законодавчих норм, які регулюють провадження в зразкових справах в адміністративному судочинстві, за наслідками чого визначено роль інституту зразкової справи у забезпеченні єдності судової практики в адміністративному судочинстві.

Звернено увагу, що нові процесуальні норми Кодексу адміністративного судочинства України мають приписи, які попередня редакція Кодексу не містила, у зв'язку із чим, відбулися зміни в порядку розгляду та вирішення адміністративних справ, а інститути, які в законодавстві отримали назву «зразкова справа» та «типова справа», можуть стати причинами змін в системі права держави. Підмічено, що інститут «зразкової справи» було введено лише в адміністративний процес, що є однією із відмінностей цього процесу від інших судових процесів.

Підкреслюється, що інститут «зразкова справа» впроваджений саме для забезпечення єдності судової практики в адміністративному судочинстві і відіграє в цьому процесі надважливу роль, оскільки за наслідками вирішення такої судової справи ухвалюється рішення, яке, як зафіксував Верховний Суд, набуває ознак прецеденту. Зауважено, що інститут «зразкова справа» як новий правовий механізм адміністративного судочинства породив жваву дискусію серед науковців та практиків щодо введення судового прецеденту в правову систему України та щодо визначення його місця в системі джерел національного права.

В підсумку зроблено висновок, що судові рішення за результатами розгляду зразкової справи породжує судовий прецедент. Акцентовано, що таке рішення: 1) призначене для забезпечення єдності судової практики адміністративних судів та до усталеності адміністративної діяльності; 2) служить вказівником для всіх адміністративних судів при розв'язанні типових судових справ та орієнтиром для органів публічної адміністрації в тотожних юридичних ситуаціях. При цьому відмічається, що судові рішення Верховного Суду у зразкових справах мають для судів нижчих інстанцій характер імперативу і повинні ними застосовуватись беззастережно. Відповідний правовий механізм, який введений поки що лише в адміністративному судочинстві, є дієвим інструментом для забезпечення однакового застосування судами норм права.

Ключові слова: зразкова справа, типова справа, судової практика, судовий прецедент, адміністративний суд, адміністративне судочинство.

Tsvirkun Yu. I. The role of the exemplary case institute in ensuring unity judicial practice in administrative proceedings

Abstract. The article analyzes the legislative norms that regulate proceedings in exemplary cases in administrative proceedings, as a result of which the role of the institute of exemplary cases in ensuring the unity of judicial practice in administrative proceedings is determined.

Attention has been drawn to the fact that the new procedural norms of the Code of Administrative Procedure of Ukraine have prescriptions that the previous version of the Code did not contain, in connection with this, there have been changes in the procedure for consideration and resolution of administrative cases, and the institutes, which in the legislation received the name “exemplary case” and “typical case” can become the reasons for changes in the legal system of our country. It was noted that the institution of “exemplary case” was introduced only in the administrative process, which is one of the differences of this process from other judicial processes.

It is emphasized that the “exemplary case” institution was implemented precisely to ensure the unity of judicial practice in administrative proceedings and plays an extremely important role in this process, since a decision is made based on the consequences of the resolution of such a court case, which, as noted by the Supreme Court, acquires the characteristics of a precedent. It is noted that the “exemplary case” institute as a new legal mechanism of administrative proceedings has given rise to a lively discussion among scientists

and practitioners regarding the introduction of judicial precedent into the legal system of Ukraine and the determination of its place in the system of sources of national law.

As a result, it was concluded that the court decision based on the results of consideration of the exemplary case creates a court precedent. It is emphasized that this decision: 1) is intended to ensure the unity of judicial practice of administrative courts and to establish administrative activity; 2) serves as a guide for all administrative courts when solving typical court cases and a reference point for public administration bodies in identical legal situations. At the same time, it is noted that the judgments of the Supreme Court in exemplary cases are imperative for lower courts and must be applied unconditionally. The corresponding legal mechanism, which has been introduced so far only in administrative proceedings, is an effective tool for ensuring the uniform application of legal norms by courts.

Key words: *exemplary case, typical case, judicial practice, judicial precedent, administrative court, administrative proceedings.*

Вступ. Судова реформа 2016–2017 рр. ввела низку законодавчих новел, які були покликані покращити ситуацію в сфері адміністративної юстиції, зокрема розвантажити адміністративні суди, усунути розбіжності в застосуванні норм процесуального права, запровадити спеціалізацію суддів, забезпечити єдність судової практики тощо. «Зразкова справа» є новим поняттям для вітчизняного процесуального права, а тому потребує наукового вивчення і заслуговує апробації на практиці. При цьому цей новий правовий механізм адміністративного судочинства породив жваву дискусію серед науковців та практиків щодо введення судового прецеденту в правову систему України та щодо визначення його місця в системі джерел національного права.

Актуальність досліджуваної теми зумовлюється тим, що, по-перше, нові процесуальні норми запровадили зміни в порядку розгляду та вирішення адміністративних справ, а, по-друге, нові правові інститути, в тому числі і інститут «зразкової справи», можуть стати причинами змін в системі права держави, а тому привертають неабиякий практичний і науковий інтерес.

Постановка проблеми. Попередня редакція Кодексу адміністративного судочинства України передбачала, що висновок щодо застосування норм права, викладений у постанові Верховного Суду України, має враховуватися іншими судами загальної юрисдикції при застосуванні таких норм права. Суд має право відступити від правової позиції, викладеної у висновках Верховного Суду України, з одночасним наведенням відповідних мотивів. Чинна ж редакція цього Кодексу встановлює, що при ухваленні

рішення у типовій справі, яка відповідає ознакам, викладеним у рішенні Верховного Суду за результатами розгляду зразкової справи, суд має враховувати правові висновки Верховного Суду, викладені у рішенні за результатами розгляду зразкової справи. Отже, відмітимо, що законодавцем в адміністративний процес введено такі правові категорії як «типова справа» та «зразкова справа», а також те, що чинні законодавчі приписи не передбачають можливості відступу судам нижчих інстанцій від правової позиції, викладеної у висновках найвищої судової інстанції. Тому, оскільки попередні дослідження цієї проблеми вказують на необхідність більш комплексного її вивчення, порівняльний аналіз відповідних старих і нових норм Кодексу адміністративного судочинства України залишається нагальним.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Відповідна проблема розглядалась в наукових доробках В. Б. Авер'янова, В. М. Бевзенка, Я. О. Берназюка, А. В. Журавльова, В. В. Ількова, О. В. Кузьменко, В. М. Кузьмишина, Р. А. Куйбіди, О. М. Пасенюка, М. І. Смоковича, Т. С. Подорожної, В. В. Сахнюк, М. І. Цуркана, С. В. Шевчука та інших.

Метою статті є визначення ролі інституту зразкової справи у забезпеченні єдності судової практики в адміністративному судочинстві.

Виклад основного матеріалу дослідження. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 № 1402-VIII та Закон України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від

03.10.2017 № 2147-VIII, ухвалені після внесення змін до Конституції України щодо правосуддя в 2016 році, стали ключовими законами судової реформи 2016–2017 рр., бо закріпили низку нових правових інститутів. Одним із нововведень цієї судової реформи, що заслуговує на окрему увагу, є інститут «зразкової справи», оскільки він за своїм змістом спрямований на впровадження судового прецеденту в Україні, який не притаманний для вітчизняної правової системи.

Отже, процесуальні норми Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАС України) в редакції 2017 року мають приписи, які попередня редакція Кодексу не містила, у зв'язку із цим відбулися зміни в порядку розгляду та вирішення адміністративних справ. Крім цього, інститути, які в законодавстві отримали назву «зразкова справа» та «типова справа», можуть стати причинами змін і в системі права нашої держави. Щоправда, ці інститути поширюються тільки на адміністративну юрисдикцію та покликані забезпечити ефективність, передбачуваність та однаковість судової практики в певних відносинах [1]. Зокрема, у спірних публічно-правових відносинах, в яких одна із сторін здійснює публічно-владні управлінські функції або надає адміністративні послуги, або є суб'єктом виборчого процесу чи процесу референдуму.

Положення частини шостої статті 368 Кримінального процесуального кодексу України, частини четвертої статті 263 Цивільного процесуального кодексу України, частини четвертої статті 236 Господарського процесуального кодексу України, а також частини п'ятої статті 242 КАС України передбачають, що при виборі й застосуванні норми права до спірних правовідносин суд ураховує висновки щодо застосування норм права, викладені в постановках Верховного Суду.

З огляду на зазначені приписи можемо констатувати те, що законодавець створив умови для забезпечення єдності судової практики в усіх процесуальних кодексах. Однак інститут «зразкової справи» було введено лише в адміністративний процес, що є однією із відмінностей цього процесу від інших судових процесів. Передбачаємо, що

цей правовий інститут запроваджено в адміністративному судочинстві з тих причин, що рішення судів адміністративної юрисдикції стосуються публічної сфери правовідносини і є обов'язковими, як правило, для суб'єктів владних повноважень, тому містять правові висновки, якими повинні керуватися в своїй діяльності не лише суди та судді, але і органи публічної адміністрації та їх службові і посадові особи.

Оглянемо законодавчу базу, яка визначає процесуальний механізм застосування інституту зразкової справи в адміністративному судочинстві.

Насамперед, слід звернути увагу на пункти 21, 22 частини першої статті 4 КАС України, які закріплюють: – типові адміністративні справи – адміністративні справи, відповідачем у яких є один і той самий суб'єкт владних повноважень (його відокремлені структурні підрозділи), спір у яких виник з аналогічних підстав, у відносинах, що регулюються одними нормами права, та у яких позивачами заявлено аналогічні вимоги; – зразкова адміністративна справа – типова адміністративна справа, прийнята до провадження Верховним Судом як судом першої інстанції для постановлення зразкового рішення [2].

Крім цього, статті 290 та 291 КАС України визначають особливості провадження у зразковій справі та типовій справі відповідно. Зокрема, стаття 290 КАС України встановлює: – якщо у провадженні одного або декількох адміністративних судів перебувають типові адміністративні справи, кількість яких визначає доцільність ухвалення зразкового рішення, суд, який розглядає одну чи більше таких справ, може звернутися до Верховного Суду з поданням про розгляд однієї з них Верховним Судом як судом першої інстанції (ч. 1); – у поданні про розгляд справи Верховним Судом як зразкової зазначаються підстави, з яких суд, що надає подання, вважає, що справа має бути розглянута Верховним Судом як зразкова, в тому числі посилення на типові справи (ч. 2); – Верховний Суд вирішує зразкові справи за правилами спрощеного позовного провадження з урахуванням особливостей, визначених цією статтею (ч. 5); – у рішенні

суду, ухваленому за результатами розгляду зразкової справи, Верховний Суд додатково зазначає: 1) ознаки типових справ; 2) обставини зразкової справи, які обумовлюють типове застосування норм матеріального права та порядок застосування таких норм; 3) обставини, які можуть впливати на інше застосування норм матеріального права, ніж у зразковій справі (ч. 10) [2].

Важливою для нашого дослідження є і практика застосування відповідних норм процесуального права судами, а особливо найвищим судом в системі судустрою.

Зокрема, в ухвалі Великої Палати Верховного Суду від 10.08.2023 в справі № 240/14828/22 (провадження № 11-39ап23) зазначається, що інститут зразкової справи полягає у вирішенні Верховним Судом як судом першої інстанції за поданням місцевого суду однієї з типових адміністративних справ як зразкової з подальшим впливом остаточного рішення в цій зразковій справі на вирішення інших подібних справ судами нижчих інстанцій. Процесуальний механізм цього інституту закріплений у пунктах 21, 22 частини першої статті 4, пункті 9 частини другої статті 236, статтях 290, 291 КАС. Відповідно до цього механізму, якщо в провадженні одного або декількох адміністративних судів перебувають типові адміністративні справи, відповідачем у яких є один і той самий суб'єкт владних повноважень або його відокремлені структурні підрозділи; – спір, який виник з аналогічних підстав, у відносинах, що регулюються одними нормами права, та у яких позивачами заявлено аналогічні вимоги, кількість яких визначає доцільність ухвалення зразкового рішення; – суд, який розглядає одну чи більше таких справ, може звернутися до Верховного Суду з поданням про розгляд однієї з них як судом першої інстанції [3].

Зразкові справи, як зазначається у відповідній ухвалі Великої Палати Верховного Суду, розглядаються Верховним Судом як судом першої інстанції та Великою Палатою в апеляційному порядку. Провадження в зразкових справах характеризуються притаманною виключно їм специфікою цієї процедури. Після цього рішення Верховного Суду набуває ознак прецеденту – йому слі-

дують суди нижчих інстанцій, що дає змогу забезпечити ефективність, передбачуваність та однаковість судової практики в однотипних спорах [3].

Таким чином, провадження в зразковій адміністративній справі, обґрунтоване необхідністю постановлення Верховним Судом зразкового рішення, яке, як констатує Верховний Суд, набуває ознак прецеденту. Метою провадження в зразковій справі, як можемо зробити висновок, є забезпечення однакового застосування адміністративними судами норм процесуального права.

На сьогоднішній день в Україні сама правова категорія «правовий прецедент» не має офіційного законодавчого закріплення. Проте спроби щодо утвердження на рівні закону правового прецеденту у вітчизняну судову практику уже були. Так, Вінницький апеляційний адміністративний суд виступив ініціатором законопроекту щодо вирішення окремих питань, пов'язаних із запровадженням (застосуванням) загальноновизнаної усталеної судової практики, який було зареєстровано у парламенті 28.09.2011 року за № 9222 [4]. Також запровадити прецедент на законодавчому рівні ініціювала Всеукраїнська громадська організація «Асоціація суддів України», яка розробила проект Закону України «Про внесення змін до Кодексу адміністративного судочинства України (відносно судової реформи)» [5]. У своїй науковій праці А. Журавльов аргументував доцільність внесення змін до чинного адміністративного процесуального законодавства щодо механізму запровадження та подальшого існування й застосування прецедентів. Ним наведено конкретні пропозиції щодо вдосконалення закону з цього приводу [6]. Проте наразі жодна законодавча ініціатива щодо офіційного закріплення в Україні «правового прецеденту» як джерела права не знайшла підтримання законодавцем.

Разом з тим, слід зауважити, що згідно із частиною першою статті 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» українські суди під час вирішення справ застосовують Конвенцію про захист прав і основоположних свобод людини та практику Суду як джерело права [7]. Крім цього,

стаття 13 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» містить норми, згідно із якими висновки щодо застосування норм права, викладені в постановвах Верховного Суду, є обов'язковими для всіх суб'єктів владних повноважень, які застосовують у діяльності нормативно-правовий акт, що містить відповідну норму права; висновки щодо застосування норм права, викладені в постановвах Верховного Суду, ураховуються іншими судами при застосуванні таких норм права [8]. При цьому частина п'ята статті 242 КАС України, яка передбачає, що при виборі і застосуванні норми права до спірних правовідносин суд враховує висновки щодо застосування норм права, викладені в постановвах Верховного Суду [2], також, як і зазначені вище норми матеріального права, вказує на прецедентний характер рішень Верховного Суду.

Отже, можемо констатувати, що положення цих законів, по-перше, наближають Україну до правових традицій і стандартів Європи, а по-друге, передбачають у нас наявність правового, зокрема судового прецеденту. Хоча поняття «судова практика» і «судовий прецедент», зазвичай, не визнаються у вітчизняній юридичній літературі як джерело права і деколи визнаються науковцями як неофіційні чи нетрадиційні джерела права.

Так, В. Ільков поділив джерела права в адміністративному судочинстві на традиційні (формальні) та нетрадиційні. До першої групи джерел він відніс нормативно-правові акти, які включають в себе Конституцію України, закони, підзаконні правові акти та міжнародні договори. До нетрадиційних джерел права – судовий прецедент, принципи права, правовий звичай, правові позиції. Далі він класифікує джерела права в адміністративному судочинстві за різними критеріями, в тому числі і за формою, до яких відносить: – нормативно-правові акти; – міжнародні договори; – судову практику [9, с. 33].

Забезпечення єдності судової практики є однією із складових принципу правової визначеності. Сьогодні це питання є вкрай важливим для національного судочинства зокрема та української юриспруденції загалом. Насамперед, таке завдання ставиться

перед Верховним Судом, який є найвищим органом у системі судоустрою України і який, згідно із покладеними на нього повноваженнями, покликаний забезпечувати однакове застосування норм права, тобто єдність судової практики. Для цього, на нашу думку, мають діяти стримуючі чинники в правозастосуванні, одним із яких може бути офіційне введення законодавцем такої правової категорії як «судовий прецедент».

Для обґрунтування переваг судового прецеденту під час здійснення правосуддя А. Журавльов наводить ряд переконливих аргументів. Виділимо деякі із них: 1) ця доктрина (доктрина судового прецеденту) значно зменшує правову невизначеність під час вирішення справ; 2) за дії цієї доктрини усувається необхідність постійної аргументації певних правових питань, що вже були предметом судового розгляду; 3) усувається свавільна діяльність суддів у процесі здійснення правосуддя; 4) доктрина судового прецеденту ґрунтується на справедливості, що набуває свого значення в принципі «подібні справи мають вирішуватись в однаковий спосіб» [10, с. 82]. В свою чергу Т. Подорожна зауважує, що основною перевагою процедури розгляду зразкової справи є те, що коли виникає хвиля одноманітних справ щодо застосування будь-якої норми, вища судова інстанція відразу висловлює свою правову позицію, яку враховуватимуть у всіх аналогічних справах. ... Сам факт визнання за Верховним Судом права на створення судового прецеденту є кроком вперед на шляху розвитку України як соціальної, правової держави, насамперед тому, що відбувається зміна сприйняття права і судової практики в суспільстві [1].

Слід погодитись із тим, що прецедент для української правової системи може стати ефективним засобом, який регулюватиме нові суспільні відносини, до яких не встигає пристосуватись правова система та усунути недосконалість, суперечливість та неясність законодавства [11, с. 120]. Цей інститут сприятиме дотриманню в правозастосуванні зокрема таких принципів права як правова визначеність, рівність, законність [12, с. 78].

Як зазначає Верховний Суд у вказаній вище ухвалі від 10.08.2023, провадження

у зразкових справах характеризується специфічним порядком, який відрізняється від звичайного судового процесу. Метою зразкового провадження є створення прецеденту, встановлення правових принципів, які можна застосовувати до типових справ у майбутньому судами нижчих інстанцій. Завдяки встановленню чітких правових принципів, які можна застосовувати в типових справах, суди можуть уникнути суперечностей у своїх рішеннях, скоротити час і ресурси, необхідні для їх вирішення. Таким чином, врахування висновків, викладених у судових рішеннях, ухвалених за результатами розгляду зразкових справ, є важливим інструментом для забезпечення послідовності, ефективності та передбачуваності судової практики в однотипних спорах. При цьому, як далі зазначає Верховний Суд, положення статей 346, 347 КАС не передбачають можливості передачі справи на розгляд Великої Палати Верховного Суду з метою відступу від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні Великої Палати Верховного Суду як суду апеляційної інстанції у зразковій справі, що обумовлено особливою правовою природою цього процесуального рішення [3].

Відповідне судове рішення Верховного Суду має фундаментальне значення для визначення місця судового прецеденту в національній правовій системі, оскільки практично вводить його до переліку джерел права.

Отже, у контексті запровадження інституту «зразкової справи» варто виділити те, що судові рішення за результатами розгляду такої справи породжує судовий прецедент. Звідси, урахувавши сутність правового, зокрема судового прецеденту, є підстави для висновку, що рішення Верховного Суду в зразковій справі: 1) призначене для забезпечення єдності судової практики адміністративних

судів та до усталеності адміністративної діяльності; 2) служить вказівником для всіх адміністративних судів при розв'язанні типових судових справ та орієнтиром для органів публічної адміністрації в тотожних юридичних ситуаціях.

Висновки. Підсумовуючи дослідження, зауважмо, що завдяки введенню в законодавство України інституту «зразкової справи» таке поняття як судовий прецедент знайшло своє місце у вітчизняній правовій системі. Проте наразі його можна віднести лише до неофіційного або нетрадиційного джерела права. Чи стане судовий прецедент повноцінним джерелом права покаже тільки час, принаймні, для цього така правова категорія повинна бути закріплена на рівні закону, а не лише на рівні судової практики. Що стосується забезпечення єдності судової практики в адміністративному судочинстві, то інститут зразкової справи впроваджений саме для цього і відіграє в цьому процесі надважливу роль, оскільки за наслідками вирішення такої судової справи ухвалюється рішення, яке, як зафіксував Верховний Суд, набуває ознак прецеденту. Тобто таке рішення містить правові висновки, яких зобов'язані дотримуватись всі адміністративні суди в подальшому при розгляді інших типових справ, а саме відповідачем у яких є один і той самий суб'єкт владних повноважень, спір у яких виник з аналогічних підстав, у відносинах, що регулюються одними нормами права, та у яких позивачами заявлено аналогічні вимоги. При цьому, урахувавши вимоги закону, судові рішення Верховного Суду у зразкових справах мають для інших судів характер імперативу і повинні ними застосовуватись беззастережно. Відповідний правовий механізм, який введений поки що лише в адміністративному судочинстві, є дієвим інструментом для забезпечення однакового застосування судами норм права.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Подорожна Тетяна. Зразкові та типові справи як новий механізм адміністративного судочинства. Судово-юридична газета. 28 серп. 2018 р. URL: <https://sud.ua/ru/news/blog/124220-zrazkovi-ta-tipovi-spravi-yak-noviy-mekhanizm-administrativnogo-sudochinstva>.
2. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 6 липня 2005 р. № 2747-IV (у редакції Закону України від 3 жовтня 2017 р. № 2147-VIII). URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>.

3. Ухвала Великої Палати Верховного Суду від 10 серп. 2023 р., справа № 240/14828/22 (провадження № 11-39апп23). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112873034>.
4. Кузьмишин В. Причини виникнення та шляхи розв'язання проблемних питань, пов'язаних із соціальними спорами. *Вісник Вищого адміністративного суду України*. 2012. № 1. С. 26–30.
5. Порівняльна таблиця до проекту Закону України «Про внесення змін до Кодексу адміністративного судочинства України (щодо судової реформи)». URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/NT2049.html.
6. Журавльов А. В. Судові прецеденти в адміністративному судочинстві України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 – Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право / А.В. Журавльов. Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2017. 19 с.
7. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23 лют. 2006 р. № 3477-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text>.
8. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02 черв. 2016 р. № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>.
9. Ільков В. В. Система джерел права в адміністративному судочинстві. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2017. № 2. С. 27–34.
10. Журавльов А. В. Судовий прецедент як джерело права в адміністративному судочинстві. *Актуальні проблеми держави і права* : Збірник наукових праць. 2016. Вип. 76. С. 75–84.
11. Сахнюк В. В. Роль та місце судового прецеденту у системі джерел національного права. *Молодий вчений*. 2017. № 5.1 (45.1). С. 119–122.
12. Цвіркун Ю. І. Правовий прецедент як стримуючий чинник допущення протиправності колегіальними суб'єктами публічної адміністрації. *Правова позиція*. 2019. № 1(22). С. 70–80.